

A VALÓSÁGTÓL KICSIT TÁVOLABB, AZ IGAZSÁGHOZ KÖZELEBB

Lázár Ervin íróval Csepregi János beszélget

– *Kissé színpadiasnak, talán álságosnak is tűnhet a kérdés: vajon elszemélytelenedő, értékeitől mindenáron szabadulni kívánó világunkban maradt-e még hely a mesének?*

– A válaszom természetesen: igen. A mese történet, eseménysor, amely valahonnan elindul, és valahol majd véget is ér. Elég bekapcsolni a televíziót. Itt vannak például a szappanoperák. Ezek vitathatatlanul roppant nagy népszerűségnek örvendenek, mert az emberek kíváncsiak arra, hogy mi történik majd kitalált hőseikkel. Kíváncsiak vagyunk, és hogy mennyivel érzük be, mivel lehet kielégíteni a kíváncsiságunkat, az azért rajtunk is múlik.

– *Mégis talán nem vétek, ha különbséget teszek a korábban említett kitalált történetek és az egyetemesebb értékeket, örökséget közvetítő művek között. S ha ebből a szempontból az irodalmi alkotásoknál maradunk, a modern mesék vajon be tudják-e tölteni, át tudják-e emelni a mai olvasóközönséghez legalább részben a ránk hagyott népmesekincs értékeit? Hízen úgy tűnik, megszűnt a generációk közti párbeszéd.*

– Azért bárki bármilyen zseniális művet hozzon is létre, alkotása nyilvánvalóan sohasem vetekedhet majd a népmesék gazdagságával. A népmesék mindig súlyosabbak maradnak, hiszen születésük, formálódásuk, a bennük rejlő bölcsesség ősi dolog. Akármekkora költő legyen is valaki, nem lesz képes megírni egy *Kalevalát*. A modern mese ezt az úrt nem tudja betölteni, de nem is feladata. A mai mesék közvetíteni tudnak, hogyne tudnának, de helyettesíteni nem lesznek képesek soha. Ám nem minden csak a mesén múlik, ha mondjuk egy szülő mesél a gyermekének, akkor már jóval többről van szó, mint egy történet elmondásáról, meseolvasásról, vagy sebtében kitalált történetről, bármiféle meséről, amely elhangzik, nem az lesz a leglényegesebb, hanem az együttléti szertartása, a közösség megélése, a közös élmény, amit semmi sem képes pótolni.

– *A nagy rohanásba belefeledkezett vagy belekényszerített szülők többsége az efféle szertartásokat egyre hátrébb sorolja a fontossági listán. Megmarad azért értékközvetítőnek a meseolvasás, vagy teljesen felülkerekedhet*

az idő és energiatakarékosság szempontjából gazdaságosabbnak tűnő televíziós élményhabzsolás, televíziós nevelés?

– Az olvasás sem olyan régi keletű dolog. Vajon hányan olvashatták születésükkor Berzsenyi vagy Kölcsey műveit? A fáma szerint mikor Görbön – ami Pincehely része – Vörösmarty elkezdte írni a *Zalán futását*, s előfizetőket keresett készülő művéhez, bizony nem sokra akadt. De ettől függetlenül tény, hogy az irodalom akkoriban mégiscsak hatott a társadalomra, másként szólt bele mindenbe, mint most. És egészen másként is alakulhatott volna a történelem, ha nincsenek ezek az emberek. De ma már ezek a dolgok nem így működnek.

– *Ezek szerint a szavak leértékelődésével együtt elvész a nyelvben rejlő varázslat is?*

– Egy színész barátom irodalmi estjén voltam, aki Szakonyi-novellákat mondott. Miután az előadás befejeződött, odajött hozzám egy apuka, hogy a kisfiának feltétlenül dedikáljak egy könyvet, közben a gyermek élénken tiltakozott, hogy neki mindig olvasnia kell. Mondtam is neki, hogy ne féljen, ezt nem kell elolvasnia. Az olvasás, a nyelv szeretete nem lehet kényszer, kedvet lehet csinálni, felkelteni az érdeklődést, de mindenkinek magának kell eldöntenie, hogy akar-e vele foglalkozni. A nyelv hat a kommunikáción kívül is, de sokan nem érzik azt, hogy a nyelv nem csak arra való, hogy két ember megértesse egymással magát, ennél sokkal több, sokkal nagyobb kincs. Ezért kell fennmaradnia, hiszen nincs, ami helyettesítse. A nyelv kollektív művészet.

– *A meseírás tehát fontos dolog. Megvan az irodalmon belül e tevékenység megbecsülése? Milyen személyes élményei voltak ezzel kapcsolatosan?*

– Nem mondok újat azzal, ha elárulom, hogy a meseírókat lenézik. A mesére nagyon nagy igény van, sokkal nagyobb, mint mondjuk a novellára. Mindenki úgy gondolja, hogy a gyerekek mese kell, így aztán ebből sohasem elég, és boldog-boldogtalan mesét ír. Ez persze együtt jár azzal is, hogy sok olyan alkotás születik, amely olyan amilyen. Érdekes, de annak idején a meséimet például nem igazán közzölték újságok, nem kapkodott utánam mondjuk a Pajtás. Írásaim irodalmi folyóiratokban jelentek meg, s a meséim könyvbe is csak akkor kerültek először, mikor a második novelláskötetem végére oda-raktam őket. Egyébként amióta írni tudok, írtam verseket, mondhatni egészen kiskoromtól próbálkoztam. Ezeknek a gyerekkori írásoknak nagy része elveszett, ami utólag belegondolva, azt hiszem, nem is baj, könnyebb a világunknak.

– Gondolom, már ezekhez a korai történetekhez is remek inspirációnak bizonyult gyermekkorának írásaiból máig visszaköszönő varázslatos világa. Alsórácegres azonban ma már nem létezik; milyen érzés, hogy ez az egykor a mindennapi életének részét képező hely már csak Lázár Ervin mesebirodalmában él tovább?

– Így van, egyáltalán nem létezik már sem a település, sem a közösség. Semmi sincs, ami a régre emlékeztetne, sőt arról sem tudok, hogy egyáltalán valami ahhoz hasonló volna. Csupán egyetlen vén-séges fa maradt, ha az ugyan még megvan, mikor tavaly ott jártunk, akkor még állt. Az emlékezés, hogy az a világ, ha másként nem is, de legalább így tovább éljen, számomra nagyon fontos. Persze amiket leírtam, azokban nem minden olyan, mint amilyen annak idején volt. De hát erről szól a mese. A különbségeket azonban igazán nem vet-heti senki a szememre, hiszen ezért is lett Rácpácegres, mivel a való-ságtól egy kicsit eltávolodik, az igazsághoz viszont közelebb kerül. Ám az íráshoz nem elég az élmény, az ember azért ír, a mese pedig azért él, mert mozog benne valami. Ha valaki jó meséket ír, az gazda-gabbá teszi az olvasót, elvezeti valahová, ráébreszti valamire.

– Napjaink történéseit szemlélve talán nem is ártana, ha az emberek el lennének vezetve valahová, ráébrednének valamire, talán a mesék érték-közvetítő, nevelőszándéka rájuk sem lenne rossz hatással.

– Az emberek vergődnek a saját keserű levükben. Iszonyatos mértéket ölt a félretájékoztató. Nincsenek már olyan értékrendek, támaszok, amikben megbízhatnának. Értékítéletük teljesen megbukott. Egy rendező barátom egy forgatás előtt szereplőket válogatott, a je-lentkezőknek helyzetgyakorlatokat kellett végezniük. Csak felmenni a színpadra, és elmondani pár mondatot. Igen ám, de felmerült a kér-dés, mégis miről beszéljenek. Barátom azt mondta, meséljék el, ha kí-vánhatnának valamit, ami biztosan teljesül, akkor mi lenne az. Egy-től egyig távoli vágyakról beszéltek, olyanokról, amik nagyrészt elér-hetetlenek. Aztán ahogy egymás után hallgatta őket, eszébe jutott, hogy milyen borzasztó is lenne, ha ezek a kívánságok mind teljesülnének... Amit a világ elérendő célként állít ma az emberek elé, az egészen biztosan nem hozza közelebb hozzájuk azokat a dolgokat, amelyek boldoggá tehetnék őket. Ha pedig mégis teljesülnének a vá-gyaik, maradna az úr, a hiányérzet. Miért nem cél ma már a többi em-berrel történő harmonikus együttélés?

– Mit tanult a király? című tárcájában így ír: „Hányszor szalad az agyunkba a vér; hányszor ordítanánk, köpnénk, káromkodnánk? Hány-

Lázár Ervin
Fotó: MTI

szor kevernénk le egy irtózatos pofont annak az ócska alaknak, ha olyan erősek volnánk, mint a szupermen... Vájon miért van így? Mi változott? A világ? Vagy mi? Az is lehet, hogy mindig ilyenek voltunk? Állítom én nem voltam mindig ilyen.”

– Az nem kérdés, hogy baj van a világgal. Az sem, hogy velünk, emberekkel van a gond. Miért is lenne másként, hiszen ma még a gondolkodásról is le akarják szoktatni az ember. A dolgok egészen át-értékelődnek. Ha a reklámokat, a hirdetéseket nézi, hány helyen ol-vashatja az ember, hogy „Fogyjon le erőfeszítés nélkül!”, „Tanuljon nyelveket erőfeszítés nélkül!”. Hol marad a küzdelem? A küzdelem, amiről a mesék is szólnak. Erőfeszítés nélkül nem lehet lefogyni, nem lehet nyelvet tanulni. Semmit sem lehet erőfeszítés nélkül, egyedül talán a kegyelem az, ami erőfeszítés nélküli. Az emberekben pedig nő a feszültség, hiszen nekik nem ezt ígérték. Egy Ady-verset lehet hogy nem ért meg az ember elsőre, de ha elolvassa többször, ha megdolgo-zik érte, akkor eléri a célját, meglátja azt, ami el van benne rejtve. De az sohasem megoldás, ha a hibákat mindig csak a másikban keressük. Körül kell csak nézni, milyen példaképeket állítanak ma elénk. Már rég nem az számít, hogy ki mit teljesít, nem azért nézünk fel rá, amit letett az asztalra, csak egy valami számít: az ismertség.

– Meséinek egyik nagy erényeként éppen azt szokták említeni, hogy az említett küzdelmet, ami a népmesékben annyira karakteresen kidomboro-

dik, napjaink hétköznapi hőseire méretezve mutatja be, teszi életszerűvé. Hősei a fele királyság helyett beérik az emberi lélek alapvető igényeinek teljesülésével. Bár napjainkra fazonírozva, de mégis érezhető kötődése a népmesék világhoz.

– Nem lehet mindenki Odüsszeusz, annyi szent. Aki ma él, annak a ma kérdéseire kell választ adnia. Úgy gondolom, főleg korai írásaiban voltak erősek a népmesei hagyományhoz való kötődés jegyei. Valahonnan el kell indulni, aztán az ember keresi a saját hangját, és amikor megtalálja, akkor lehetséges, hogy egészen másként szól meg, mint azelőtt. De így van ez az ihlettel is, vagy bejön az ajtón, vagy nem. Nekem például a meseíráshoz mindig szükségem volt a gyerekekre. Így volt ez még akkor is, amikor saját gyermekkori élményeimet dolgoztam fel. Számomra a gyerekek nyújtották az inspirációt. Mikor volt már saját, akkor is, és mikor még nem volt, akkor sem működött ez másként. Nemcsak a gyerekeknek kellene a felnőttek, de igaz ez fordítva is. Persze Weöresnek, Zelknek nem volt, Csukásnak sincs gyereke, s mégis fantasztikus dolgokat írtak, de hát embere válogatja.

– *Éppen egy ilyen bensőséges együttléttel, felnőtt-gyermek párbeszéddel ér véget a Szegény Dzsóni és Arnika című meseregénye.* „– Ebben minden jóra fordult. – Miért, baj? – Dehogyan. Éppen az a jó benne... A valóságban is minden jóra fordul? – A valóságban? Nem. Sajnos nem. – Akkor ez egy nem igazi mese volt? – Dehogyanem. Azt jelenti, hogy mi mind a ketten nagyon-nagyon akarjuk, hogy a valóságban is jóra forduljon minden. – Én is nagyon-nagyon akarom. Te mondtad, hogy nagyon-nagyon kell akarni. Akkor is, ha nem biztos, hogy sikerül.” Azt hiszem, ehhez az állásfoglaláshoz nincs mit hozzáfűzni, de mégis elárulná, hogy mit jelent az igazi mese fogalma?

– Most csöbe húzott. Én meg csak átkozom magam a feledékenységemért, hogy ennyi kiadás után még mindig benne maradt ez a sajtóhiba. Természetesen nem igazi, hanem *igaz* meséről van szó, ami éppen azért igaz, mert tényleg erről kell hogy szóljon az élet. Hogy nagyon-nagyon kell akarni még akkor is, ha nem sikerül.

– Szóval nem is kérdéses, hogy nekiünk felnőtteknek is szükségük van igaz mesékre. Tervez esetleg valami effélet?

– Már régóta gondolkodom egy olyan mesekönyv létrehozásán, amely felnőtteknek szól. Jól tudjuk, hogy a népmesék jelentős része nem gyermekeknek írt történet. Szóval az ötlet már megvan, csak neki kellene állni a megvalósításnak, de mindig akad valami más, mikor

nekifognék. Szép feladat, de igazi favágó-munka. Összegyűjteni, kiválogatni, átdolgozni, aztán megszerkeszteni, ez azért nem olyan munka, mint amikor az ember saját magától alkot.

– *Életét át- meg átszövi a vidéki lét ezernyi története, élménye, hangulata. Gyermekkorát is egy Isten háta mögötti helyen töltötte, bár egyszer azt mondta, azért Isten háta mögötti, mert Isten éppen a háta mögé tette a kezét, amin Rácpácegrest hordozta. Ön mégis Budapesten él. Nem gondolt rá, hogy visszaköltözzön vidékre?*

– Annak idején, mikor Pestre kerültünk a bátyámmal, én szabadkoztam, hogy soha sem tudnék itt lakni, ő meg azt mondta, hogy ha török, ha szakad, ő bizony vissza nem megy vidékre. Aztán az élet valahogy másként hozta, én itt maradtam, ő meg azóta is vidéken él. Mikor az Élet és Irodalomnál működtem mint tördelőszerkesztő, Nagy Lászlóval dolgoztam egy irodában, aki képszerkesztője volt a lapnak. Számtalanszor kifakadtam, hogy nem bírom ezt a létet, fogom magam, itthagytok mindent, és visszamegyek falura. Mivel ő is falusi gyerek volt, ilyenkor mindig el kezdte mesélni a falusi élet apró „szépségeit”, hogy mi mindennel jár, ha az ember ott akar élni. Jól tudtam, hogy miről beszél, végül is maradtam. Mert azért megvoltak az előnyei a nagyvárosnak is. A faluban mindenki mindent ismert, mindenki mindent tudott, és ez azért nem mindig szerencsés, de így volt ez még Pécsen is. Vidéken nem nagyon nézték jó szemmel akkortájt, ha valaki valamit csinálni akart, és persze megvoltak a helyi hatalmasságok, akiknek megletek volna a saját elvárásaik. Most van egy házunk Kiszékelyben, ha fent vagyunk Budapesten, arra gondolunk, milyen jó, hogy bármikor lemehetünk, amikor akarunk. Ha meg lent vagyunk, jó érzés arra gondolni, hogy amikor akarunk, visszajöhetünk. Szükség van erre a kettősségre, hiszen végül is azért én életem nagyobb részét Budapesten éltem le, még ha a gyökereim máshol vannak is. Elhiheti, megvolt, megvan annak is az előnye, ha az embert nem ismerik.

– *Szóval Ön egy városi remete. Dolgozik-e valamin mostanában?*

– Igen, dolgozom. Teljesen magamnak. Ez is a gyermekkorommal foglalkozó mű, hogy lesz-e belőle valami vagy sem, az majd kiderül. Az már egy másik történet.